

ОСВРТИ И ПРИКАЗИ

Јосип Вончина, *Језична баштина*, Књижевни круг, Сплит, 1988.

Врстан познавалац језика и стила старих хрватских писаца Јосип Вончина представља нам се књигом која има поднаслов *лингвистичка хрестоматија хрватске књижевности од краја 15. до почетка 19. стољећа*. Након подробног ишчитавања књиге очито је да само неко ко заиста познаје проблеме стила и језика у назначеном раздобљу може на овај начин презентирати језичну баштину и језични развој.

Аутор књиге у уводним разматрањима поставља питање како треба представљати писце ако нас осим њихова дјела занима и њихов језик, те даје преглед досадашњих напора у том смјеру, са критичким освртом на те подухвате, њихове предности и нека неприхватљива тумачења. Ту се исцртава и профил ове књиге, који онда диктира избор текстова и карактер пропратних биљежака. Вончина истиче да изабире оне текстове и оне писце који су битни за књижевнојезични развој, па ма и да су им дјела по књижевно-естетским критеријима на нижој разини. И међу дјелима појединог писца бира оно које је важније са језичноповијесног гледишта. Како је обухваћено доста опсежно раздобље («тридесет четири деценије», како каже сам писац) наметнуло се питање периодизације и основног критерија класификације дјела и писаца.

Уочава се да се аутор жели бавити дјелима писаним народним језиком, и то не само у врхунским остварењима и не само у белетристици него и у језикословним дјелима (програмским списима, старим рјечницима и граматикама, кратким расправама).

Класификација се може извести на два основа: хронолошки и према дијалекатској бази појединог књижевног израза. Вончина се одлучује за други начин, па тако добивамо подјелу књиге на пет одсјека: Чакавски књижевнојезични тип, Штокавски књижевнојезични тип, Хибридни књижевнојезични тип, Кајкавски књижевнојезични тип и посљедње поглавље насловљено »На прагу препорода«.

О сваком књижевнојезичном типу аутор даје основне назнаке и преглед проблема којих су се у вези с тим типом дотицали поједини истраживачи. Вончина на неки начин синтетизира у сваком од уводних поглавља ових пет засебних одсјека досадашња (старија) сазнања у изучавању књижевног израза једног круга, затим даје сувремена и власита тумачења проблема. Врло често Вончина износи сасвим нова сазнања о развоју појединог књижевнојезичног типа и нова гледања на

језик појединих писаца. Његов приступ је истовремено и социолингвистички и хисторијскојезични и естетско-стилистички, и — наравно — појављује се у сваком уводном тексту. Управо у тим дијеловима књиге, које смо назвали уводним поглављима, очитује се Вончиново дугогодишње истраживачко искуство и плодност његових анализа, као и свјетлина мисли о проблемима за које се некад чини да више не захтијевају научни позор.

Тако су нпр. незаобилазни искази о вези ренесансне хрватске књижевности и нелитургијске средњовјековне писмене продукције, који откривају путеве преношења старијих језичних стилизација у нове видове књижевног израза.

Посебан третман има у овим уводним разматрањима питање хибридног језика — проблем који се до сада није рјешавао на лингвистички исправан начин, што је доводило до разних недоумица и кривих интерпретација. Вончина прави терминолошку дистинкцију између нарјечног хибрида и језичне стилизације базиране на разним дијалектима, што је први предуслов за правилно интерпретирање језика писаца овог круга, као и свих других. И у уводном поглављу посећеном кајкавском књижевнојезичном типу Вончина осјећа терминолошке недоречености, па и ту успоставља разлике између оног што поједини називи значе данас и што су значили за писце 16. и 17. в.

Мислим да је врло сретно уведен појам *језична стилизација* за језични израз далматинско-дубровачке књижевности, специфичан и са лингвистичког и са књижевно-естетског становишта.

У сваком уводном поглављу посебно мјесто заузима рад старих лексикографа и граматичара, што овим текстовима прискрбљује једну посебну димензију: везу са 19. вијеком и временом интензивног рада на јединственом књижевном језику и — даље — на стандарднојезичним захватима.

Иза уводних поглавља, у складу са експлицираним ставовима о појединим језичним типовима, долази избор текстова. Уз сваки текст налази се коментар најважнијих језичних особина, попис дијалекатских и иних карактеристика, напомене о стилским валерима, о посебним стилистичким захватима (нпр. уз Држићева *»Дунда Мароја«* или *»Скуп«*), те уколико се у вези с неким писцем појављује какав посебан проблем, онда се и о томе проблему сажето, али врло информативно и ауторитативно говори (нпр. уз Врамчеву *»Кронику«* говори се о генези кајкавског нарјечја).

У петом поглављу, гдје су смјештена језикословна дјела са почетка 19. в., уз одабране одломке долазе подаци о намјени дјела, о мјесту дјела у оновременој лексикографији или граматичарској литератури, уз већ уобичајени коментар чисто језичних црта. Допринос овог поглавља првенствено је у томе што пружа нека обавјештења без којих су досадашња знања о језичним интенцијама илирског покрета била недостатна и мањкава. Илустрација за то јесте избор из дјела

Јосипа Завршника и тумачење његових идеја о заједничком језику и реформи латиничке графије.

Како је већ у уводу истицано да је данашњем читаоцу при сусрету са старим књижевним дјелом потребно омогућити да дјело добро прочита и добро разумије, на крају књиге додан је скупи рјечник архаизама и тешко разумљивих ријечи, а текстови су транскрибирани латиницом савременог типа, према принципима које је аутор објаснио у уводним напоменама.

По избору текстова овој би књизи заиста и одговарао назив хрестоматија, међутим, по свему оном што те текстове прати, овај назив је прескроман. Цјелокупни ауторов приступ избору, коментарима и тумачењима текстова надилази амбиције хрестоматије. Јер, читаоцу се нуди својеврстан пресјек развоја књижевнојезичног израза од краја 15. до почетка 19. ст. на свим дијалектима српскохрватског језика, са специфичностима појединих књижевнојезичних типова, али и са њиховим међуутјецајима.

До тих сазнања читалац долази пратећи изворне текстове старије књижевности, али прави увид пружају му ипак критичка поглавља. По тим поглављима, по ширини захвата који је у њима присутан, по концизности којом су битне одреднице сваког књижевнојезичног типа осликане, могло би се ово дјело прије назвати великом синтезом него хрестоматијом. Или, да будемо ближе истини: то и јесте хрестоматија, али и истраживачких резултата свога аутора колико и текстова старих хрватских писаца. Из тог разлога књига Јосипа Вончине »Језична баштина« заслужује пажњу као својеврсна књижевнојезична историја, затим као ризница старих текстова, али и као ризница идеја како се може приступити (а сигурно једино тако и мора) језику и стилу старих писаца, да бисмо код њих открили много оног што објашњава и данашњи језични тренутак.

Дарија Габрић-Багарић

Jadranka Gvozdanović, *Language System and its Change*, Mouton, de Gruyter, Berlin — New York — Amsterdam, 1985.

Књига коју је написала Јадранка Гвоздановић, професор амстердамског универзитета, има врло амбициозан циљ да покаже који универзални принципи регулишу јеziчке промене. Језичке промене испољавaju се као варијације језика у простору и времену; one nisu, међутим, потпуно слободне, већ су условљене својствима самога језичког система у којем се јављају. »Ограничења варијација показују организацију језичког система и могу се искористити за проверу хипотеза о томе језичком систему. Само хипотезе које